

מבט על, גיליון 1096, 4 באוקטובר 2018

עיראק כזירת התגוששות בין ארצות הברית לבין איראן

אלדד שביט ורז צימט

הממשל האמריקאי הטיל על איראן את האחריות לירי רקטות לעבר בניין הקונסוליה האמריקאית בבצרה שבעיראק (ספטמבר 2018), שביצעו לטענתו גורמי מיליציה שיעית, והודיע על העברת סגל הדיפלומטים לשגרירות בבגדאד. במקביל מאיימים דוברי ממשל בכירים כי איראן תשלם מחיר כבד אם תפגע ביעדים אמריקאים. ארצות הברית אמנם מתייחסת בהודעותיה לפעילות הכוללת של איראן במזרח התיכון, אך נראה כי היא מדגישה במיוחד את הפוטנציאל של עיראק להפוך לזירת התגוששות בינה לבין איראן. בימים אלה גם מתנהל מאבק בין איראן לארצות הברית על מידת השפעתן על ההליך הפוליטי המתקיים בעיראק לקראת כינונה של ממשלה חדשה, בעקבות הבחירות לפרלמנט שהתקיימו במאי האחרון. איומים מצד ישראל לפעול נגד יעדים איראנים בעיראק מחייבים כי קודם לכן יובטח תאום מלא בין ישראל לארצות הברית, בעיקר על רקע החשש האמריקאי מכוונותיה של איראן לפגוע ביעדים אמריקאים והרגישות בממשל להבטחת היציבות בעיראק.

שר החוץ האמריקאי, מייק פומפאו, הודיע באחרונה, כי על רקע עליה משמעותית באיום מצד איראן והמיליציות השיעיות בעלות בריתה בעיראק הוחלט לפנות "זמנית" את הדיפלומטים האמריקאים מהקונסוליה בבצרה לשגרירות בבגדאד. ההודעה מטילה על כוח קודס בהנהגתו של קאסם סולימאני את האחריות לירי לעבר בניין הקונסוליה, שלטענת הממשל האמריקאי בוצע על ידי, גורמי מיליציה שיעית. לדברי פומפאו, ארצות הברית תראה את איראן אחראית ותגיב במהירות ובתקיפות לכל נזק בנפש וברכוש שיגרם לאמריקאים, גם אם התקיפה תתבצע על ידי מיליציות מקומיות. יצוין, כי ההודעה פורסמה לאחר שבשבועיים האחרונים נורה פעמיים מספר קטן של רקטות לאזור שבו ממוקמת הקונסוליה, בלא שהיו נפגעים.

יודגש כי בחודשים האחרונים גברה המתוחות באזור בצרה (שממוקמת בדרום עיראק ומאוכלסת ברוב שיעי) ובאה לידי ביטוי בהפגנות, שלוו בהפרות סדר אלימות, נגד אוזלת היד של הממשלה העיראקית במתן מענה למצוקותיהם של האזרחים ובכלל זה נגד איראן, כולל שריפת הנציגות הדיפלומטית האיראנית בעיר. אי-השקט קיבל ביטוי גם ברמה הפוליטית כאשר ראש הממשלה היוצא, חידר אלעבאדי, הואשם באחריות ישירה למצב. גורמים פרו-איראנים האשימו את האמריקאים כמי שליבו את ההפגנות נגד איראן.

לא ברור האם פינוי הנציגות האמריקאית בבצרה בוצע על רקע מידע קונקרטי המצוי בידי ארצות הברית וקושר את איראן לירי, והאם בכלל הירי כוון לעבר הנציגות האמריקאית. יתר על כן, לפי פרסומים עיתונאיים, משרד החוץ האמריקאי שקל בשנה האחרונה לסגור את הנציגות בבצרה עקב קיצוצים בתקציב. הרושם הוא כי הודעת משרד החוץ פורסמה לאחר שהבית הלבן מיהר להאשים את המיליציות השיעיות שנתמכות על ידי איראן בביצוע המתקפות, והיא משתלבת בעניינו של הממשל האמריקאי לנהל קמפיין שיבליט את התנהלותה הבעייתית של איראן באזור.

במסגרת זו הוחרפה משמעותית גם הרטוריקה של גורמים אמריקאים בכירים, ובראשם היועץ לביטחון לאומי, ג'ון בולטון, נגד איראן. עיקרה איום כי "איראן תשלם מחיר כבד אם תפגע באינטרסים אמריקאים".

הממשל האמריקאי אמנם מתייחס בהודעותיו לפעילות הכוללת של איראן באזור אך נראה כי הוא מדגיש במיוחד את פוטנציאל ההתנגשות בעיראק. זאת, בראש ובראשונה, מאחר שהוא רואה בזירה זו את הסיכון הגדול ביותר על רקע נוכחותם הרחבה של אנשי צבא וגורמים אזרחיים אמריקאים הפועלים ברחבי המדינה, כמו גם לאור ניסיון העבר, שבמסגרתו נפגעו חיילים אמריקאים רבים מפעילותן של מיליציות שיעיות בהכוונה איראנית. בתקשורת האמריקאית דווח כי בידי המודיעין האמריקאי מידע לפיו מיליציות שיעיות וגורמי חסות אחרים הנתמכים על ידי איראן מתכוונים לבצע פיגועים נגד יעדים ואינטרסים אמריקאים. כן סביר כי הממשל האמריקאי לוקח בחשבון כי ככל שהמערכה הכוללת מול איראן תצבור תאוצה ובעיקר לאחר כניסתן לתוקף של הסנקציות בתחום האנרגיה והבנקאות (תחילת נובמבר) תגבר המוטיבציה של איראן להמחיש את כוח ההיזק שלה.

בד בבד מנהלות בימים אלה ארצות הברית ואיראן מסעי שתדלנות מול כלל הגורמים הפוליטיים בעיראק כדי להבטיח כי הממשלה שתוקם בעקבות הבחירות לפרלמנט (מאי 2018) תפעל בהתאם לאינטרסים שלהן. יצוין כי בעל בריתה של ארצות הברית, ראש הממשלה היוצא עבאדי, לא ימשיך בתפקידו. זאת, לאחר שמוקתדא צדר, שמפלגתו זכתה בבחירות במספר הצירים הגדול ביותר, והמנהיג השיעי הדתי, איתאללה עלי סיסטאני, איבדו את אמונם בו ודרשו כי הממשלה הבאה תורכב מטכנוקרטנים. על רקע זה, מלאכת הרכבת הממשלה הוטלה על מי שכהן בעבר כסגן הנשיא ושר האוצר והנפט, עאדל עבד-אל מהדי (שיעי, נחשב כיום לעצמאי. בעברו היה חבר במפלגה שייצגה את "המועצה האסלאמית העליונה של עיראק", המקורבת לאיראן).

מדיניותו של הממשל האמריקאי בעיראק בשנים האחרונות הסתמכה בעיקר על הקשרים האישיים עם ראש-הממשלה עבאדי ועל שיתוף הפעולה שהתגבש עם הצבא העיראקי על רקע המלחמה המשותפת להבסת דאע"ש. במלחמתה זו, ארצות הברית העלימה עין מחלקה של איראן, שנרתמה אף היא למלחמה בדאע"ש באמצעות המיליציות השיעיות שלהן סייעה. מיליציות אלה מהוות היום את גורם ההשפעה המרכזי של איראן בזירה הפוליטית בעיראק, לאחר שקואליציית אל-פתח בראשותו של אמירי, המזוהה עם איראן, הפכה למפלגה השנייה בגודלה בפרלמנט.

איראן רואה בהשפעתה בעיראק, שעמה יש לה גבול ארוך, רכיב מרכזי בתפיסת הביטחון הלאומי שלה. זאת, גם כחלק ממאמצי לבסס השפעה אזורית כוללת ולהבטיח ציר אספקה יבשתי המחבר את איראן דרך עיראק, לסוריה וללבנון. הכרעת 'המדינה האסלאמית' וכישלון משאל העם הכורדי בצפון עיראק שיחקו לידי איראן. עם זאת, התבססותו מחדש של השלטון המרכזי בבגדאד הציב בפניה אתגר משמעותי. זאת, לאחר שראש הממשלה היוצא, עבאדי, נקט קו עצמאי מול טהראן וביטא הסתייגות מהתערבותה הבוטה, בהובלת כוח קודס, בענייני ארצו. הגם שבכירים איראנים ועיראקים הדגישו כי היחסים בין שתי המדינות איתנים, ניכרה בטהראן דאגה משחיקה אפשרית במעמדה.

בעת הנוכחית, לאור העימות המחריף עם ארצות הברית ובעקבות המשבר הכלכלי הגובר כתוצאה מכך בתוך איראן, המשטר האיראני רואה נחיצות גוברת לשמר את השפעתה של איראן בעיראק, על מנת לנצלה בתרחיש של עימות עתידי מול ארצות הברית. ההנהגה האיראנית חותרת להעביר מסר מרתיע לארצות הברית מפני השלכותיו של עימות צבאי. ב-8 בספטמבר ביצעו משמרות המהפכה מתקפת טילים על מטה המפלגה הדמוקרטית של כורדיסטאן האיראנית (PDKI) בצפון עיראק. מפקד משמרות המהפכה, מוחמד-עלי ג'עפרי, הצהיר כי המתקפה האיראנית צריכה לשמש מסר לכל אויביה של איראן, ובמיוחד למעצמות, הסבורות כי הן יכולות לכפות את מטרותיהן על איראן. כן התפרסם באחרונה דיווח שלפיו איראן העבירה טילים בליסטיים למיליציות השיעיות בהן היא תומכת בעיראק. איראן הכחישה אומנם דיווח זה, אך לא ניתן לפסול אפשרות כי היא אכן חותרת להעביר אמצעים צבאיים מתקדמים לידי המיליציות השיעיות על מנת לשפר את יכולותיהן למקרה של עימות צבאי בין איראן לארצות הברית ו/או ישראל, או של עימות בין לבין השלטון המרכזי בבגדאד.

מבחינת ישראל, ראש הממשלה בנימין נתניהו ושר הביטחון אביגדור ליברמן התייחסו לאפשרות כי ישראל תפעל גם נגד יעדים איראנים בעיראק. זאת, לאחר שבשנים האחרונות זכתה זירה זו לקשב נמוך מצד מקבלי ההחלטות בישראל. בהקשר זה ובעיקר לנוכח האפשרות כי זירה זו תהפוך בחודשים הקרובים ביתר שאת לזירת התגוששות בין ארצות הברית לבין איראן, חשוב להבטיח קודם כל תאום מלא בין ישראל לבין ארצות הברית. זאת, עקב החשש האמריקאי מהתדרדרות מול איראן והרגישות בממשל להבטחת היציבות בעיראק כגורם מרכזי ביכולת להשפיע על ההתפתחויות גם במסגרת המערכה מול דאע'יש, שגם אם הוכתרה כמוצלחת, עדין לא הסתיימה.